

Prekær bitterhet

I Kristian Lundbergs *Yarden* og Edouard Louis' *Farvel til Eddy Bellegueule*

Sander Jensen Schipper

I boken *Prekariatet* (2014, norsk oversettelse) skriver Guy Standing at økt arbeidsledighet og utrygge jobbsituasjoner i den italienske byen Prato førte til en voksende bitterhet¹, som henger sammen med følelsene av [s]inne, angst, anomi og fremmedgjøring². Bitterheten rotfestet seg i det voksende prekariatet, ikke bare i Italia, men også i «mange andre gamle industriområder i Europa og Nord-Amerika».³

Å bli klar over denne typen følelse er særlig viktig, fordi de, som også fenomenologen Sara Ahmed utarbeider i boken *The Cultural Politics of Emotions*, bidrar til politiske prosesser. Langt på vei ser det ut som om prekariatets reaksjoner, inkludert politiske demonstrasjoner og preferanser ved valg, kan finne en forklaring i den psykiske opplevelsen av klasse. Av den grunn kan det være viktig å studere hva slags emosjoner som skildres i bøker som omhandler prekariatet.

I det følgende argumenterer jeg for at Kristian Lundbergs *Yarden* (2009) og Edouard Louis' *Farvel til Eddy Bellegueule* (2015) viser frem bitterhet, og at vi

¹ Guy Standing, *Fra Prekariatet: den nye farlige klassen*, Rune Salmonsens overs., (Oslo: Res publica, [2011] 2014), 26.

² Standing, *Fra Prekariatet*, 55.

³ Standing, *Fra Prekariatet*, 28.

gjennom en analyse av dem kan lære noe verdifullt om forholdet mellom denne spesifikke følelsen, prekariatets situasjon og ulike typer politiske reaksjoner. Disse to romanene hører til de viktigste litterære skildringene av prekariatets erfaringer. Jeg ønsker med denne teksten å undersøke hvordan bitterheten blir synlig for leseren, og hvilke forklaringer teksten gir for den. Å forstå sammenhengen mellom følelser og politiske reaksjoner gir innsyn i erfaringer av sosial marginalisering. Analysen av dem gir derfor verdifull innsikt i sammenhengen mellom prekariatets livsopplevelse og deres sosiale situasjon.

I *Yarden* skriver Lundberg innledningsvis at han er bitter og lei: «Jag kan inte tvinga honom [min son] att äta mina bittra druvor; kan inte få honom att förstå [...] att man inte längre orkar och ända måste fortsätta».⁴ Metaforen «*bittra druvor*» peker mot fortellerens erfaring av en prekær livssituasjon. Det ligger implisitt i formuleringen at fortelleren *har* vært tvunget til å spise disse bitre druene, som kroppsliggjør følelsene hans. På samme måte som bitre druer blir skarpe og ubehagelige, blir også fortelleren det.

Mangelen på rettigheter i møtet med usikkert og tungt arbeid⁵, gjør han ikke først og fremst aggressiv, men også melankolsk. Sammen framvises aggresjonen og sorgen/melankolien som bitterhet i en reaksjon på prekær avmakt.

I siste kapittel av den den selvbiografiske fortellingen *Farvel til Eddy Bellegueule* skriver den franske forfatteren Eduard Louis at «jeg [var] litt bitter, sjalu på disse unge menneskene som kunne dele slike ting med familien sin».⁶ Følelsen av bitterhet er gjennomgående i bokens skildring av Eddys oppvekst, og oppstår når han ikke finner aksept for egen legning i en familie preget av fattigdom og lav kulturell kapital.

Så langt er *Yarden* blitt lest som en kommentar på sosial mobilitet. Litteraturviter Magnus Nilsson skriver at boken er den viktigste svenske arbeiderromanen i nyere tid.⁷ Gjennom flere publikasjoner undersøker han romanens estetisk-

⁴ Kristian Lundberg, *Yarden: en berättelse*, (Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2009), 43.

⁵ Lundberg, *Yarden*, 36.

⁶ Édouard Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, Egil Halmøy overs. (Oslo: Aschehoug, [2014] 2015), 166.

⁷ Magnus Nilsson, "Precarity and Class Consciousness in Contemporary Swedish Working-Class Literature", *Humanities* vol. 12 (2023:28), <https://doi.org/10.3390/h12020028>.

politiske kvaliteter og hvordan den setter ord på prekære arbeidssituasjoner.⁸ Utover dette har anmeldelser og forskning undersøkt bokens selvbiografiske aspekter⁹, og bokens stil, som det melodramatiske uttrykket.¹⁰

Mye av resepsjonen til *Farvel til Eddy Bellegueule* er knyttet til skildringen av klasseforståelse. Den norske oversettelsen utløste en omfattende debatt som startet da forfatteren Kjartan Fløgstad beskrev boken som en «demonisering av arbeiderklassen», der Louis forkaster farens arbeiderklasse for å «gjenoppstå [...] til evig liv i det borgerlige».¹¹ Utsagnet vekket sterke motreaksjoner.¹² Debatten har blitt undersøkt av Kristian Sandberg, Kjerstin Aukrust og Ingrid Mathisen.¹³ Videre har litteraturforskere undersøkt romanens narrasjon, og opplevelsen av skam.¹⁴

I den grad forskningen har interessert seg for følelsene skildret av Lundberg og Louis, er det altså først og fremst skyld og skam som har fått oppmerksomhet. Likevel vil jeg trekke fram bitterhet som en nøkkel for å forstå hvordan prekære livssituasjoner preger individets selvoppfatning og relasjoner til andre.

⁸ Magnus Nilsson, "The Representation of Class in Post-Industrial and Multicultural Sweden: Aesthetic-Political Strategies in Kristian Lundberg's *Yarden*", *New Dimensions in Nordic Culture and Society* (2016), 230–246; Magnus Nilsson, "Från statarnas ombudsman till turist i prekariatet? Om arbetarlitterära representationsmodeller", *Sammlaren: tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning* 144 (2023), 58–80, <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-66035>; Nilsson, "Precarity and Class Consciousness in Contemporary Swedish Working-Class Literature".

⁹ Bruno Villani, "Autobiography as a narrative of a transformation in *Yarden* by Kristian Lundberg", i *Forme di narrazione autobiografica nelle letterature scandinave / Forms of autobiographical narration in Scandinavian literatures* Massimo Ciaravolo et al., red. (Firenze: Firenze University Press, 2015), 277–295; Knut Hoem "En selektiv selvbiografi", *NRK*, 2011–03–18, <https://www.nrk.no/anmeldelser/yarden-1.7554036>.

¹⁰ Christine Hamm, "Ett nödbluss i natten' Melodrama og skeptisisme i Kristian Lundbergs *Yarden* (2009)", i *Från bruket till Yarden: nordiska perspektiv på arbetarlitteratur*, red. Bibi Jonsson et al. (Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet, 2014), 205–215.

¹¹ Kjartan Fløgstad, *Etter i saumane: kultur og politikk i arbeiderklassens hundreår*. (Oslo: Gyldendal, 2016).

¹² Vigdis Hjorth, "Tung symbolsk vold, Fløgstad?" *Morgenbladet*, 2016–05–18.

<https://www.morgenbladet.no/ideer/tung-symbolsk-vold-flogstad/9309774>; Édouard Louis, "Hva er postmarxistisk venstreside?" *Morgenbladet*, 2016–05–20. <https://www.morgenbladet.no/ideer/hva-er-en-post-marxistisk-venstreside/9312111>.

¹³ Kjerstin Aukrust og Kristian Lødemel Sandberg, "Arbeiderklassen, Édouard Louis og Kjartan Fløgstad. Et kritisk tilbakeblikk på debattene rundt *Farvel til Eddy Bellegueule* i Frankrike og Norge". *Norsk litteraturvitenskapelig tidskrift*, vol. 21 (2018:2), 140–160; Mathisen, Ingrid Nestås. (2017). "Eit sentralt forskningsspørsmål: Kva er arbeidarlitteratur?" I *Hva er arbeidarlitteratur?* red. Christine Hamm, Ingrid Nestås Mathisen, Anemari Neple, (Oslo: Alvheim og Eide, 2017), 9–29.

¹⁴ Robert Kusek, "The Author Disappearing? Authorial 'Surrogates' and Contemporary Self/Other Writing in Selected Works by Annie Ernaux, Édouard Louis, and Rachel Cusk", *Avant* vol. 12 (2021:1), 1–15; Robert Kusek, "The Author Disappearing? Authorial 'Surrogates' and Contemporary Self/Other Writing in Selected Works by Annie Ernaux, Édouard Louis, and Rachel Cusk", *Avant* vol. 12 (2021:1), 1–15.

Bitterhet i *Yarden*

Lundbergs selvbiografiske skildring starter *in medias res*, og speiler den omveltende livsendringen fra etablert og anerkjent forfatter til timelønnet havnearbeider. Overgangen til en prekær tilstedeværelse vekker bitterhet i form av følelsene sorg, sinne og avmakt: «Jag har en bitter smak i munnen. [...] Allt det jag rör vid; [...] förvandlas och försvinner. Det finns alltför många dagar i mitt liv där jag lever utan hopp». ¹⁵ Dette passer godt overens med definisjonen fra interaksjonsdesignerne Isabella Poggi og Francesca D'Errico, som skriver at kombinasjonen av sinne, sorg og avmakt er utgangspunktet for opplevelsen av bitterhet:

Bitterness is a negative emotion in between anger and sadness: like anger, it is caused by a sense of injustice but also entails a sense of impotence which makes it similar to sadness. Often caused by betrayal, it comes from the disappointment of an expectation from oneself or others with whom one is effectively involved, or from a disproportion between commitment and actual results. ¹⁶

Som nevnt trekker også Standing fram disse følelsene som sentrale i møtet mellom prekære liv, sosiale situasjoner og arbeid. På *Yarden* blir tilværelsen beskrevet som uutholdelig. Allerede innledningsvis skriver Lundberg: «Helvetet är också vi». ¹⁷ Metaforen tydeliggjør hvordan arbeidet oppleves som smertefullt og endeløst, noe han utdyper ved å skrive: «Helvetet är inte bara en plats; det är också det avstånd som växer mellan oss. Att vända bort blicken. Att veta och ändå inte agera». ¹⁸

I Lundbergs skildring er helvete en intens følelse som blir iboende hos Lundberg, samtidig som det forteller om en allmenn tilstand hos arbeiderne på havna. Helvete sakker tiden, og isolerer arbeiderne fra omverdenen. Senere blir arbeidslivet beskrevet som fysisk tungt og utmattende, som fører til sykdom, søvmangel, og eksem. ¹⁹ Men helvete, slik Lundberg beskriver det, er også en

¹⁵ Lundberg, *Yarden*, 26.

¹⁶ Isabella Poggi & Francesca D'Errico, "The Mental Ingredients of Bitterness", *Journal on Multimodal User Interfaces* vol. 3 (2010:1), 79–86, <https://doi.org/10.1007/s12193-009-0021-9>.

¹⁷ Lundberg, *Yarden*, 26.

¹⁸ Lundberg, *Yarden*, 26.

¹⁹ Lundberg, *Yarden*, 26.

mellommenneskelig apati. Begrepet dekker derfor både en psyko-fysisk tilstand og en sosial struktur.

Frasen «Helvetet är också vi» er også en referanse til Jean-Paul Sartre «Hell is other people», fra dramaet *No Exit* (1944). Her beskriver Sartre hvordan andre menneskers blikk og vurderinger begrenser frihet, fordi man alltid må forholde seg til deres oppfatninger. Gjennom dramaet søker Sartre å vise at mental lidelse kan være verre enn fysisk tortur. Lundberg bygger videre på Sartre og retter fokus mot maktstrukturer, der «de andre» ikke bare begrenser, men aktivt undertrykker og fremmedgjør oss. Sett i lys av Sartre understreker Lundberg at helvete eksisterer i relasjon med andre, og hvordan de lavest rangerte i et hierarkisk arbeidsliv opplever seg selv gjennom majoritetens blikk som avhumaniserte og ufrie.²⁰

Samtidig kommer Lundberg med en kritikk av Sartre, og understreker at helvete ikke bare konstrueres av blikket til «de andre». Helvete er også «vi», det er en kroppslig tilstand som oppstår som produktet av de andres blikk. Sartres forståelse av helvete som relasjonelt, kan ikke sammenliknes med kroppslig belastende arbeid, mener Lundberg.

Helvete fører også til en «avhumanisering», som er direkte knyttet til arbeidssituasjonen: «Jag vill tala om arbetet som avhumaniserar oss, som gör oss till ting bland ting».²¹ Metaforen illustrerer Lundbergs følelse av å være styrt av ytre krefter, uten kontroll over egen skjebne. Arbeidsforholdene og de påkjenningene han møter, forsterker en følelse av tilfeldighet og uunngåelighet, noe som kan føre til en pessimistisk oppfatning av hans egen fremtid. Dette understreker hvordan usikre arbeidsforhold og manglende autonomi kan påvirke en persons livssyn og kontroll over eget liv. Noe Lundberg understreker ved å skrive «Hur mycket måste man förlora innan man blir mänsklig?».²² Spørsmålet kobler tap av autonomi til tap av menneskelighet. Her ligger det en underliggende aggresjon mot et system som avhumaniserer. Det er en frustrasjon over at livet styres av ytre krefter, og at individet ikke har evne til å påvirke sin egen skjebne.²³

²⁰ Lundberg, *Yarden*, 129.

²¹ Lundberg, *Yarden*, 97.

²² Lundberg, *Yarden*, 129.

²³ Christine Hamm påpeker noe liknende i teksten «Et nödbluss i natten» (2014), hvor hun skriver at reduksjon og ensomhet tvinger Lundberg til å komme med teatraliske eksistensbevis i form av melodramatiske ytringer. Hamm, «Ett nödbluss i natten' Melodrama og skeptisisme i Kristian Lundbergs *Yarden* (2009)», 210–211.

I tillegg til sinnet som Lundberg erfarer, oppstår det en sorg når han erkjenner at ulikhet ikke bare er økonomisk, men også psykologisk. Frihet, som burde være grunnleggende, er utilgjengelig for Lundberg. I stedet er han «fastlåst i ett øde som jeg selv inte kan bemästra».²⁴ Dette emosjonelle perspektivet understreker at klasse er en subjektiv opplevelse, der individets plass i samfunnet måles gjennom opplevd autonomi og muligheten til å styre sitt eget liv.

Sorgen over tapet av det menneskelige understrekes av tekstens poetiske språk. Gjennomgående i boken blir gjentakelser brukt som et estetisk grep. Den konstante språklige repetisjonen gir teksten en rytmisk monotoni, som forsterker inntrykket av en gledesløs tilværelse. Dette framhever Lundbergs fastlåste og melankolske sorg.²⁵ Det gjentakende språkmønsteret lar leseren bli dratt inn i Lundbergs tankegang og framviser sorgen han ønsker å formidle.

I *Yarden* skildrer altså Lundberg en tilstedeværelse som beveger seg mellom sinne, sorg og avmakt. Sammen vitner de tre følelsene om bitterhet, som kommer til uttrykk i Lundbergs gjentatte fremstillinger av arbeidet som avhumaniserende og i de retoriske spørsmålene som retter kritikk mot de sosiale og politiske strukturene som former hans liv. I lys av Ahmed kan man argumentere for at avhumaniseringen i første rekke bryter med et heteronormativt, maskulint hegemoni.²⁶ Avhumaniseringen gjør dermed den prekære arbeiderkroppen til normbrytende og plasserer Lundberg utenfor normfelleskapet, noe som forsterker Lundbergs opplevelse av avhumanisering og utenforskap.²⁷

Sinnet og sorgen knyttet til avhumaniseringen forsterkes av politiske og økonomiske strukturer som preger arbeidsmarkedet og svekker autonomi og trygghet for dem som befinner seg nederst i hierarkiet. På den måten blir bitterheten et uttrykk for en kritisk holdning mot et system som oppleves grunnleggende urettferdig og nedbrytende.

Spenningen mellom tekstens individ- og systemperspektiv skaper en form for dobbelt blikk: Lundberg ser både hvordan arbeidet knekker mennesker, og

²⁴ Lundberg, *Yarden*, 129.

²⁵ Dette minner om Julia Kristeva forståelse av melankoli som et affektivt grunnlag for både språk og kunstnerisk skaping: den springer ut av tapserfaringen, og fremstår som en sorg som ikke lar seg fullt ut symbolisere (Kristeva 1994). Språket oppstår nettopp i dette gapet som et forsøk på å gi form til fraværet.

²⁶ Sara Ahmed, *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others* (Durham: Duke University Press, 2006), 66.

²⁷ Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, 2. utg., NED – New edition (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014), 103.

hvordan politikken som former arbeidslivet legitimerer dette.²⁸ Dermed blir ikke bare bitterheten en reaksjon på egne arbeidsforhold, men et uttrykk for en bredere systemkritikk, rettet mot samfunnsstrukturer som både former og begrenser handlingsrommet til mennesker i prekære arbeidssituasjoner. Bitterheten fremstår derfor i møtet mellom frustrasjonen over egne erfaringer og den bredere politiske utviklingen han står i.

Skam og bitterhet i *Farvel til Eddy Bellegueule*

I den selvbiografiske romanen *Farvel til Eddy Bellegueule* skildrer Édouard Louis utgangspunktet for sin egen personlige klassereise fra et barnlig perspektiv. Louis, tidligere Eddy Bellegueule, vokste opp i Nord-Frankrikes arbeiderklasse. Som tittelen avslører handler *Farvel til Eddy Bellegueule* om å kvitte seg med eksistensen av Eddy Bellegueule, den fattige «soperen»²⁹, til fordel for en ny identitet som en homofil middelklassemann.

Som vist innledningsvis skriver Louis at han er bitter i siste kapittel i *Farvel til Eddy Bellegueule*. Følelsen av å være «litt bitter, sjalu på disse unge menneskene som kunne dele slike ting med familien sin»³⁰, registrerer han mens han venter på resultatet av en opptaksprøve til teaterlinjen på gymnaset. Med en oppvekst preget av arbeiderklassens utfordringer i Nord-Frankrike, var det ingen selvfølge at han skulle komme så langt som å søke seg til teaterutdanning, særlig siden andre søkere mottok langt mer støtte i hjemmene sine.

Klassereisen setter også et premiss for bokens narratologi, hvor det er en interessant relasjon mellom forfatteren og tittelpersonen.³¹ Eddy fremstår som et opplevende «jeg», mens Louis i utgangspunktet er et fortellende «jeg». Dette skillet gir leseren innsikt i emosjonene som ligger til grunn for fortellingen, som kommer frem når Louis reflekterer over sitt tidligere liv og sin egen utvikling.

De to fortellerstemmene representerer ulike følelser. Eddy opplever i hovedsak skam og sorg over sin egen avmakt og livssituasjon. Bitterheten synliggjøres først

²⁸ Lundberg, *Yarden*, 36.

²⁹ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 15.

³⁰ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 166.

³¹ Slike undersøkelser har blitt gjort av litteraturviterne Robert Kusek, Moritz Heß og Achim Würker. Alle understreker at romanen har en noe kompleks relasjon mellom forfatteren Louis og tittelpersonen Eddy.

når Louis kommenterer handlingen på et metanivå, der sinnet over den samme avmakten kommer fram.

I boken *Queer phenomenology* skriver Ahmed at begrepet skeiv (queer), viser til kroppslige opplevelser av å ikke tilhøre normen.³² Annerledesheten som ligger i skeivhet viser derfor til et større fellesskap av alle kroppar som ikke er normfølgende.³³ Dette danner et emosjonelt fellesskap som krysser tid og rom³⁴, og som forholder seg til en felles opplevelse av stå i opposisjon til normfellesskapet. Sinnet til Louis resonerer med fellesskapet av «skeive kroppar» og setter likhetstegn ved hans egen kroppslige skeivhet og den skeivheten som ble markert med brennhjern i antikken. Sinnet til Louis oppstår som en konsekvens av dette langvarige overgrepet, på seg selv og på historien til folk som han selv.

På grunn av feminine trekk får ikke Eddy innpass i samfunnet,³⁵ og utsettes for systematisk vold og hets av medelever og voksne: «Jeg hørte til stadighet ordene tilgjort og femi rundt meg, i munnene på de voksne - ikke bare på skolen, ikke bare fra de to guttene. De var som barberblad; når jeg hørte dem, skar de i meg i flere timer, dager, og jeg gjentok dem for meg selv om og om igjen».³⁶

Her ser vi en metonymisk forskyving fra «barberblad» og «skar i meg» til en skildring av smerte. Sammenlikningen av ukvemsord med barberblader kroppsliggjør krenkelsene, så de framstår som materielle. Ordene får derfor fysiske kvaliteter som sidestiller verbalt hat med fysisk tortur. Ordene «tilgjort» og «femi» representerer ikke bare en krenkelse, men har en virkning lenge etter at de er uttalt. De fortsetter å «kutte» lenge etter at Eddy har hørt dem, noe som understreker skadens varighet.

Hatet fra omverdenen fanger Eddy, fysisk og mentalt. Motivet om å være fanget kommer fram på flere måter. Først og fremst er Eddy fanget i sin egen legning. Han er omgitt av forventninger om å begjære det «riktige» kjærlighetsobjektet, og bli den «rette» typen mann. I et forsøk på å passe inn prøver Eddy flere ganger

³² Ahmed, *Queer Phenomenology*, 66.

³³ Ahmed, *Queer Phenomenology*, 70.

³⁴ Ahmed, *Queer Phenomenology*, 65.

³⁵ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 22.

³⁶ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 67.

å endre sin egen væremåte og seksualitet. Likevel innser Eddy at han aldri vil kunne endre legning,³⁷ noe som igjen gir en opplevelse av sorg og skam.³⁸

Også steder handlingene utspiller seg understreker hvordan Eddy er fanget. Boken åpner med en skildring av vold³⁹, som skjer i en tom korridor uten mulighet for å rømme.⁴⁰ Her lar han spytt renne inn i munnen, selv om han kunne ha fjernet det, fordi frykten for å provosere de to guttene gjør han passiv. Korridoren blir derfor en metafor på hvordan Eddy fysisk og emosjonelt blir isolert fra fellesskapet, som understreker Eddys avmakt som synliggjør det utvegsløse i livet hans. Denne voldsscenen blir et hverdagsritual i Eddys liv.

Frykten for å bli sett av de andre understreker skammen hans. Ved å internalisere volden gjennom passivitet, lar Eddy frykten for konfrontasjon og ydmykelse styre han. I tråd med Ahmeds teori kan skammen Eddy opplever sees som et resultat av å ikke møte samfunnets idealer, noe som forsterker hans opplevelse av tap og utilstrekkelighet.⁴¹ Tapet av autonomi og identitet kan også leses som en dyptgående sorg. Sorgen kan derfor forstås som en følelsesmessig respons på smertens og skammens vedvarende effekt. Denne sorgen er både eksistensiell og sosial, og handler om tapet av trygghet, tilhørighet og muligheten til å framstå som individ.

Fortelleren reagerer på vold og avmakt med følelsene skam og sorg, men også med sinne. Reaksjonen fremstår som resultatet av den intellektuelle bearbeidelsen av erfaringen, der Eddy forsøker å forklare, og selv forstå, det sosiale systemet som tillot og opprettholdt krenkelsene. På den måten er ikke sinnet en umiddelbar reaksjon, men en måte å bearbeide opplevelsene på.

Bitterhet som uttrykk for prekarisering

I motsetning til proletariatet har ikke prekariatet en felles politisk front, eller lettdefinerbare markører. Prekariatet er forstått som en svært heterogen gruppe

³⁷ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 141.

³⁸ Skammen knyttet til Eddys legning har blitt nøye undersøkt, blant annet av Chaterine Humble i *Playing someone else* (2017) og Elisabeth Zerofskys *I Always Write With a Sense of Shame* (2020). Begge tekstene knytter skammen implisitt opp mot sorg eller en følelse av tap. Likevel er dette underliggende, og ikke temaer i artiklene.

³⁹ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 11.

⁴⁰ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 31.

⁴¹ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, 143.

med ulike former for økonomisk og sosial utrygghet.⁴² Standing bruker følelsen bitterhet for å finne en fellesnevner for prekariatet.⁴³ Dette ser vi også i lesningen av de to selvbiografiske romanene.

Lundberg skildrer et liv preget av tungt arbeid, utmattelse og smerte. Bitterheten hans retter seg mot det økonomiske systemet og arbeidsvilkårene, som fratar han autonomien og avhumaniserer han til en «blant ting». I *Farvel til Eddy Bellegueule* blir bitterheten tydeliggjort i hvordan Eddy forholder seg til homofobien som retter seg mot ham, i et samfunn preget av prekariatet. På denne måten tydeliggjør begge romanene hvordan bitterhet kan være en affektiv bearbeiding av både personlig og strukturell urett.

Yarden gir leseren et innblikk i hvordan klasseforskjeller internaliseres, ikke bare som økonomisk urettferdighet, men som en emosjonell og psykologisk byrde. Bitterheten vokser som en reaksjon på avmakt og undertrykkelse, noe som gir en dyptgående sorg over tapet av autonomi. Følelsen av maktesløshet er essensiell i Lundbergs beskrivelse av klasse. Her møtes Lundbergs og Standings forståelse av prekariatet: «[Prekært] arbeid er instrumentelt (noe de gjør for å leve), opportunistisk (noe de må ta som det kommer) og prekært (utrygt)», dets «smerte viser seg i en alarmerende økning i selvmord og sosiale lidelser».⁴⁴ Både Lundberg og Standing understreker klasses tilhørigheten som en subjektiv opplevelse, der arbeideren er underlagt en sosial-økonomisk kontroll som fjerner muligheten for autonomi.

Når Eddy er «[...] bitter, sjalu på disse unge menneskene som kunne dele slike ting med familien sin»⁴⁵, viser han en bitterhet i møtet med en «overklasse». Møtet med denne klassen tydeliggjør hans egen avmakt og vekker både sorg og sinne. Noe liknende ser vi i *Yarden* der Lundberg gjennomgående snakker om «klasshat».⁴⁶ Klassehatet viser hvordan Lundbergs tilværelse blir kuert av en annen gruppe. På havna *Yarden* er dette skillet tydeligst i møtet mellom arbeiderne og sjefene. Lundberg legger også vekt på relasjonen mellom seg selv som vokste opp fattig, og den fraværende faren som var rik. Disse skillene vises som dikotomiske motsetningsforhold, og beskrives med ord som: *klasstillhörighet*, *klasskamp*,

⁴² Standing, *Fra prekariatet*, 32–33.

⁴³ Standing, *Fra prekariatet*, 28.

⁴⁴ Standing, *Fra prekariatet*, 44, 50–51.

⁴⁵ Louis, *Farvel til Eddy Bellegueule*, 166.

⁴⁶ Lundberg, *Yarden*, 78, 93, 96.

klasshat. Det er tydelig at Lundberg dyrker dette skillet, og retter hatet sitt mot klasseforskjeller: «Vi för inte klasskamp. De gör. De som redan äger».⁴⁷

I begge tilfellene ser vi at bitterheten oppstår i møtet med en «overklasse», eller i Louis' tilfelle også mobberne som definerer en undertrykkende gruppe. Dette tydeliggjør at den prekære bitterheten ikke bare er en reaksjon på undertrykkelsen, men også markerer prekariatet i kontrast til andre klasser. Her er det likheter til Sarah Ahmeds teorier som viser hvordan følelser bidrar til å definere grupper, og skape felleskap.⁴⁸

Jeg vil derfor argumentere for at bitterheten forener prekariatet som gruppe. Nettopp fordi det er affektive bevegelser (hva vi trekkes mot og hva vi skyver fra oss) som etablerer og opprettholder prekariatet som sosialgruppe. Her er det selve sirkulasjonen av affekt som, sammen med sosial og strukturell undertrykkelse og utenforskap, binder mennesker sammen i det heterogene fellesskapet som danner «prekariatet».

Mellom aggresjonen rettet mot et klassesystem, og sorgen over sin egen maktesløshet, finner man bitterhet over tilværelsen. Bitterheten er ikke bare en tilstand, men en definisjon av Lundbergs eksistens som blir avgjørende for å forstå Lundbergs prekære livssituasjon. Det samme kommer fram i *Farvel til Eddy Bellegueule*. Eddys familie tilhører «den farlige klassen», en prekarisert arbeiderklasse. Standing skriver at prekariatet «vil føle redsel og frustrasjon, noe som kan få dem til å lange ut mot virkelige og innbilte årsaker til sitt lodd i livet».⁴⁹ Alle personene i *Farvel til Eddy Bellegueule* har en slik holdning. I bokens første del «Picardie», kommer det fram at hjembyen Hallencourt er preget av vold, fattigdom, lav utdanning, rasisme og homofobi.

Bitterheten tydeliggjøres når fortelleren hos Louis kommenterer handlingene som Eddy opplever. I disse partiene kommer både sinnet og sorgen fram som reaksjoner på vold og avmakt. Louis er bitter over det livet han ble tvunget til å oppleve. Bitterheten oppstår ikke først og fremst i møte med dem som plager han direkte, men med det større samfunnet som tillater og opprettholder de homofobe holdningene.

⁴⁷ Lundberg, *Yarden*, 53.

⁴⁸ Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, 9.

⁴⁹ Standing, *Fra prekariatet*, 65.

Begge romanene fremhever hvordan bitterhet kan sees som en respons på sosial og økonomisk ulikhet. I lys av Ahmed tolker jeg derfor bitterheten til Lundberg og Louis som en reaksjon på egen klassebevissthet i møte med andre klasser. I løpet av *Yarden* kommer det fram at Lundberg var et fattig barn, for deretter å bli en vellykket forfatter.⁵⁰ Senere gikk han tilbake fra en trygg hverdag til en prekær livssituasjon, preget av lav og usikker inntekt og manglende jobbsikkerhet: «Jag byter social miljö. Det är en slags hemkomst. Klassresan är en baklängesresa nu».⁵¹ Her uttrykker Lundberg en sorg over den tapte posisjonen som i utgangspunktet skulle gi han trygghet. Ved å skildre klassereisen som en «baklängesresa» formidler han opplevelsen av klassereise som en illusjon, en midlertidig opplevelse som ikke førte til stabilitet, men til et kontinuerlig fall. Slik beskriver han en ambivalens overfor denne «hjemkomsten» til arbeiderklassen, et sted han ikke lenger identifiserer seg med, men samtidig opplever som det eneste hjemmet han har hatt.

Når jeg her løfter fram bitterhetens betydning i prekariatslitteratur, er det for å understreke at litteratur gir stemme til erfaringer av sosial marginalisering, og følelser det fremkaller, samtidig som at muligheten for politisk reaksjon fremmes av forfattere i neste omgang. Å forstå hvordan bitterhet formes i møte med prekære livssituasjoner, er avgjørende for å gripe den affektive dynamikken i disse tekstene. Bitterheten fungerer ikke bare som et uttrykk for personlig frustrasjon, men også som en emosjonell respons på strukturell ulikhet, og denne emosjonen får slik politisk betydning. Ved å løfte frem bitterheten, åpnes det for en dypere forståelse av hvordan litteratur gir stemme til erfaringer med sosial marginalisering, og hvordan slike følelser inngår i bredere samfunnsmessige spenninger.

⁵⁰ Lundberg, *Yarden*, 72.

⁵¹ Lundberg, *Yarden*, 31.